

Грушка

Марко Черемшина

"грушка", а декуди "лубок" або "лопатка" — забава,
що її устроює у вечір, напередодні похоронів, молодіж,
в тій хаті, в якій лучиться смерть старшої особи.

Літній вечір спускався сивим соколом додолу, прохолоджував зрошених потом бадіків, приголомшував співи захриплих пастухів, зацитькував крикливі ліси, кроним до землі трави і повагом накривав крильми село, гей мале гніздечко.

Верхами качався звільна глухий шум, як сумна одностайна мужицька співанка, притулювався до журкоту потоків і стелився на Черемошевій срібній постелі. Червона луна горіла на окрайках неба і припалювала крильця зірницям, що пустували і забагали гратися з нею кидки.

Запашний легонький подув ночі повівав від хати до хати і крадьки гасив мужицькі каганці.

Але у Ілаша таки світилося світло. Тремтіло й утікало вікном із хати, та й падало березовим жовтим листячком на подвір'я. А мужицькі тіні його толочили.

Наперед хати сидів на ослоні згорблений майстер, проковтнув бардою і збирав деревище.

— Чотири лодві, та й доста!

Як поламаний патик, стояв коло майстра трембітар з довгою трембітою і трембітав сумними голосами, а від часу до часу приповідав:

— Ой, посходьтси діти неньку виріжьйти!

"А куди ти йдеш, ненько?" — будут голосити.

— Ой, добру-сте, небожета, неньку мали, та коби-сте дозирали. Та й гіркий сьвіт тобі, Гнатку, буде, шо вигібают добрі люде. Багачі ті не приймут, не будут говорити: "Віді, ти голоден, Гнатку, на-ко тобі теплої кулешки. Віді, тобі ноги позапухали, на-ко тобі постільці чоловічі. Віді, тото сьвітце велике, на-ко масельця на голову".

"Віді, — казала покійничька, — я умру — будеш мені за тото файно трембітати, село скликати".

— Але багачі на поріг мні не пускают, псами затровлюют: "Шуруй, голаку, шуруй, громацкий торбею!"

"Газдівські собаки будилися, і скомліли, і вили, а вівці на сусідніх царинках блеїли".

А двері не запиралися.

На лавці під образами лежало тіло. Кінець голів розп'яття межи двома свічками розливало німий сум над Ілашкою.

Як біль біла спочивала на чорних муках.

Замкнені очі у долину потали, гейби перед гранею поховалися. Отік дві глибокі

криниці, спекою спалені. По жовтій тварі смерть супокій розсівала.

В печі ватра горіла, жінки обід на похорон варили, свічки сукали.

Сивий Ілаш запікав мовчки залізо і помагав майстрові деревище хрестиками карбувати. Легіні і дівчата сходилися на "грушку". Уклякали коло тіла, відшептували молитви, а потому борзо смуток скидали і в хоромаш гравися в "жмурка" та "лопатки". Трембітар ставав коло одвірка і накидувався їм із своєю хрипливою командиркою.

— Туго сплітайте скруцак, дівчєта, тугенько! А на стільчик нехай сїдає Марїйка Деменова, ану, хутко! А ти, Васильку, причікни на колїна, лице Марїчцї у придїлок клади та й угадуї, котра пїде за мене, за Гнатка вонєчого.

Челядь смїялася придушеним смїхом.

— Не смїєтєси, бо подавєтєси, а ви господарськї дїти.

— Еї, уступиси, Гнатку, цєся "грушка" не для тебе, було давно женитиси.

— Еї-га! Голова мнї заболїла за дївками, шо не пїддаютьси.

— Возьми собї фартушянку, ми тебе не хочемо: ти старий, та й босий, та й голий.

— Коли ж бо я навкїрки з-межи вас котрус возму, аби хавтури їла, Гнатка шїнувала. Будете видїти, що ця "грушка" покаже. Лиш не желуйте Василька, лиш по плєчях луп, луп, аби тємив сєсу "грушку", бо Ілашка добра була, Гнатови хлїбця давала. Мой, хло', гупайте, таже-стє дужї, таже-стє йкас парубїя! Дужчє, ше дужчє, отак, отак, по-циганцки, еї-га! Гї-гї-гї! Василина пїде за Федя, Гафїя пїде за Лєся, Калина за Михалєя, Одокїя за Гната. Ото буде колачї хрупати, ото буде мєнї прошивки вишивати. Гї-гї-гї!

Доньки із служби надходили, руки і ноги нєнї цїлували, як зазулї, голосили:

— Чїму до нас, нєнько, не заговорите, чїму на нас не подивитєси, нашї мозолї не позавиваєтє? А в котру онь дорїжку, нєнько, вибираєтєси, відкїв вас визирати маємо?

— Нєнько наша солодєнька, чїчко наша пишна, желоба люба!

— Котрї ж то вїночкї на голову ви нам клали, котрими-то перемїточками ви нас накривали? Йкими онь словами ви до нас приговорите, йкими слозами заплачєтє перед нами? А йкє ваше личько тихонькє, йкї вашї ручькї сухонькї! Нашо-стє си, нєнько, грїжили чорними днями, нашо-стє си годували синими синцями?

Жалїбнї голоси хвїлювали гребенистими хвїлями по хатї і пропадали без відповідї. Майстер скїнчив свою роботу і харчував коло стола. Сам себе частував порцїєю.

Ілаш сидїв із заложеними руками і дивився навперед себе понуро та безнадїєно, як по грабежї. Куми нагадували йому всї похороннї треби, а він потакував їм похнюпленою головою.

А газди донькам говорили:

— Не плачтє, небожєта, бо не пїдведєтє нєнї!

— Ви хоть сироти, то межи людьми закинетєси, але старий саняку шо зробит? — усмїхався майстер. — Тепер поплачєтє, а потїм лишєтє старого голого, як палец, так, ек мене мої лишили. Я таки так кажу, шо старї най би разом умирали, най би другє не лишєлоси на поруганїє. Але шо з того, коли пан бїг своє знає. А ви у такїм часї не протинаятє дьидєвї, що синцями годував нєню, бо то-то не файно. За цє вас нїхто не пофалит, ой нї, хоть-стє сироти, Хоть-стє бїднї-студєнї. Ци ж не так, брачїку Іла'?

Жінки не притакували майстрові, лиш за сиротами мовчки уступалися, а Ілаш підніс скривлене лице і виливав свій жаль, як гать крізь прірву:

— Ви, любетка, не пиліт мого серця, бо я вже спилений. Єк-сми свою ґаздиню поклав на лавицу, то моя мірка перевершена, більше ані писнути не сьмію. Але я вам скажу, аби-сте мні не судили. Ніби тото ми в гараздах тільки чес крірвали, ніби то було коли гідне слово до себе заговорити? Таже-сте виділи, шо лиш травица показалася, то й я вже не дома, люцку маржинку в полонині сокочу, а покійниця пушками запрідала, діти кутала! Я принесу восени той грейцір 'д хаті, а то ек слина, не гарен оплатитиси. Йди оброблюй жидовію цілу зиму, — ніч ті відведе, ніч приведе. А шо твоя ґаздиня їла, не питайси, ек твої діти ходют, не дивиси. Лиш дивиси, аби-с дес тої браги лигнув, аби ті очі заступило.

— Та й аби дома зойкувати, неню й нас збиткувати, — додала найстарша донька, сльози обтираючи.

— Ану, заткайси, небого, дьидя правду кажут, — зганьбив її майстер.

ґазди й ґаздині зацитькували її також, а Ілаш оюернувся ід покійничці і крізь плач боронився:

— Ану-ко, встань, ґаздине моя гідна, ану, підведиси! Скажи-ко хоть одно словечко, бо я не гарен сам обігнатиси. Хоть би-с людям розповіла, шо-сми марнотратця, п'енюга остатний, я не заперечю. Най твою слово у платину ховаю, най си ще раз каю. Таже-с, зазулько, тільки роки перед людьми мовчела, у рукави плакала, дітем дорогу стелила. А ек твій ґазда осьвіті не знавси, то була паторочь, твоє житте короталоси, але осуди не було. А я каївси, зарікавси, на коліна перед тобов припадав их, просив бих ті був, аби-с у мені кости помісила. Бо ци ти коли угорнуласи, ек люцкі ґаздині, ци ти коли ночі діспала? Ой ні!

— Бо-с ґаздиня була, бо-с талану пантрувала, у цій кудуманці вік свій коротала. А тепер мні покидаєш, абих твій слід цулував, абих донькам заважєв. Ей, коби-с учюла, ек мні судют словами, як перед людьми порют ножами.

— Не бійтеси, небожета, мені недалекі гони, я вам хати не залежу. Завтра неню собі вирідите, а з неділі, чій, і я піду, чій, біг си змилує, возме гріх з хати. Скажіт, шо не так!

— Скажіт, доньки ци діти!

— Скажіт ви, люди!

— Скажи, ґаздине моя годна, най знают, скажи душко!

Ілаша схопив той старечий, рідкий плач, що раз у життю звалює мужика, як грім деревину, а довкола ляк, сум і вогонь розмітує.

Усі за покотом плакли. Челядь перервала "грушку", в хоромах і коло одвірків сльози рукавами обтирала. Чорні стіни здригалися, луску жалю з себе скидали. Плачі наперхали зів'ялими чічками на Ілашку, а смерть їх на сивім волоссі довкруг тварі укладала, терновий вінок сплітала. Гейби під важким бервеном, у землю потавала пишна, та годна, та ґречна ґаздиня робітна.

Надворі село спало, лиш трембітар з усієї сили повістував сумну вість, а,

припочиваючи, повторяв, усміхнений, цікаву й веселу новину:

— Васирина піде за Федя, Гафія за Леся, Калина за Михалю, а Одокія за Гната. Так випало на Ілациній "грушці", так сповнитися має.